

Guerras: El Sofriment Humà al Llarg de la Història

Aquest seminari, celebrat a la Facultat de Lletres de la UdG entre els mesos de març i maig del 2009, ha estat organitzat per Lligams, associació de recerca, investigació i difusió de la Història. A diferència d'altres seminaris centrats en la II Guerra Mundial o en la masia catalana, en aquesta ocasió els ponents han abordat el concepte de guerra en el transcurs de la història des de diferents àmbits de recerca: Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia, Medieval, Moderna, Literatura contemporània i Cinema.

El dimecres 18 de març el professor Joaquim Soler (UdG) va impartir la conferència titulada *Les societats prehistòriques. Bel·licosos o pacífiques?* A partir de la combinació de les distintes fonts emprades per la seva disciplina (excavació arqueològica, anàlisi de les estructures d'hàbitat i defensa, estudi de les pintures rupestres, etc.) i de les teories d'altres autors (Guilaine i Zammit), Soler va bastir el gruix de la seva intervenció. Rebutjant visions massa reduccionistes sobre la prehistòria, algunes de les quals vinculades amb el mite del "bon salvatge" o amb pressupòsits marxistes, el ponent va intentar explicar les causes de la violència des del paleolític fins a l'Edat del Ferro. La humanitat sempre ha estat violenta, però per

quines raons? L'explicació, com afirmà el doctor Soler, no és senzilla: conflictes de poder, desigualtats en l'acumulació de béns, etc. Són un conjunt d'hipòtesis plausibles, encara que mai del tot satisfactòries, sobretot si hom té en compte que la prehistòria només pot treballar amb dades fragmentàries, amb registres incomplets i sovint de difícil interpretació (p. ex., les armes prehistòriques

Assistents del seminari durant una ponència
Foto: Xavier Bosch

s'usaven per a la caça, però n'hi havia d'especialitzades per a la guerra?). Amb tot, Soler va oferir una panoràmica molt àmplia sobre la violència prehistòrica, amb Ötzi, l'home del calcolític dels Alps, com l'exemple més conegut d'una mort violenta.

El dimarts 31 de març va tenir lloc la conferència sobre *Ibers i romans al nord-est d'Hispania. Una mostra puntual de la guerra antiga* a càrrec del catedràtic de la UdG Josep Maria Nolla. El canvi respecte a la prehistòria és la major extensió de la violència

i l'aparició pròpiament dita del concepte de guerra. Els conflictes bèl·lics de l'Antiguitat es caracteritzaren pels setges, assalts, destruccions de ciutats, altres zones de poblament i punts fortificats. Una de les raons per a la violència fou l'esclavatge. Nolla ho exemplificà mitjançant la conquesta romana d'Hispania a partir de les guerres púniques. Fins aleshores la guerra havia estat un fenomen estacional, però els cartaginesos conceberen la guerra permanent. Una altra innovació, introduïda pels romans, foren els pactes personals entre els líders romans i els pobles indígenes per tal d'ampliar les zones d'influència.

El dijous 30 d'abril, els assistents al seminari van poder seguir la conferència sobre *Els malalts i els ferits en les guerres medievals* de Lluís Cifuentes, professor de la UB. L'autor va començar definint l'organització de la societat medieval, en la qual la guerra formava part de la societat dels tres ordes: *oratores, bellatores i laboratores*. La guerra i la violència es presenten de forma interna (relacionada amb el món feudal) i externa (relacionada amb les invasions). Al segle XI es produí un canvi: s'acabaren les grans invasions i es reduí la violència inter-

na a través de la Pau i Treva de Déu, i s'exportà la violència en forma de croades. Aquestes expedicions religioses connectaren el món bizantí amb el musulmà i permeteren un canvi relacionat amb la sanitat: la l'extensió de les tècniques sanitàries dins la guerra. A l'Europa occidental, pel que fa a la cura dels malalts i ferits en la guerra, hi hagué una gran transformació a partir del segle XIII: l'aparició d'una assistència mèdica als exèrcits. Un segle més tard, sota Pere III, sorgí la figura del metge major i fins i tot la cura aplicada al corsers. El desenvolupament armamentístic (balles, fletxes emmetzinades, etc.) també suposava una adaptació dels coneixements mèdics.

El divendres 27 de març, Lluís Roura, catedràtic d'Història Moderna de la UAB, va impartir la ponència titulada *La irregularitat en la guerra moderna*. Roura va oferir una panoràmica sobre l'“art” de la guerra en el transcurs de tres segles: des del Cinc-cents fins a la Revolució Francesa i les campanyes napoleòniques. Durant l'edat moderna, la guerra i els exèrcits van convertir-se en

un element fonamental en la formació de les monarquies absolutes. Tanmateix, no es produí una especialització dels exèrcits ni tampoc una “revolució militar”, almenys no a curt o mitjà termini. El trencament amb el model de guerra de l'antic règim només va tenir lloc en el marc de la Revolució Francesa o, en el cas peninsular, amb la Guerra de la Independència. Ara bé, tampoc cal

del Youtube impartida pel doctor en Història del Cinema Àngel Quintana (UdG). Durant la Gran Guerra el cinema mut permetia veure imatges de les victòries i les desfilades, però no es mostrava l'horror de la guerra. A la II Guerra Mundial aparegueren els noticiaris i, alhora, les pel·lícules de propaganda. Però no fou fins al conflicte del Vietnam que la televisió retransmeté en directe imatges dels camps de batalla.

A la primera Guerra del Golf s'arriba a la utopia de la informació, és a dir, notícies 24 hores tots els dies a l'any. L'11 de gener de 1991 els mitjans de comunicació entraren en estat de psico-sis dient que el món entrava en guerra. Els espectadors miraven programes oficials cada nit. En contraposició a les imatges mostrades a la Guerra del Vietnam, les de la Guerra del Golf tan sols es mostraren radars, míssils, etc. Per contra, s'evitaren les escenes amb ferits, morts, i sofriment en general. Una altra innovació va aparèixer amb les guerres dels Balcans, on els relats personals prengueren protagonisme. És, però, durant la recent Guerra de l'Iraq quan la revolució de la xarxa, Internet, entra en escena: un mitjà d'informació que

GUERRES: EL SOFRIMENT HUMÀ AL LLARG DE LA HISTÒRIA

PONÈNCIES

MARÇ

- Dimecres 18 a les 12h: *Les societats prehistòriques. Bel·lícosses o pacífiques?*
Lloc: Aula A-6 de la Facultat de Lletres (Pl. Ferrer i Mora)
Ponent: Joaquim Soler (Doctor en Prehistòria, UdG)
- Divendres 27 a les 11h: *La irregularitat en la guerra moderna*
Lloc: Aula A-3 de la Facultat de Lletres (Pl. Ferrer i Mora)
Ponent: Lluís Roura (Catedràtic d'Història Moderna de la UAB)
- Dimarts 31 a les 10:30h: *Ibers i romans al nord-est d'Hispania. Una mostra puntual de la guerra antiga.*
Lloc: Aula A-3 de la Facultat de Lletres (Pl. Ferrer i Mora)
Ponent: Josep Maria Nolla (Catedràtic d'Història Antiga, UdG)

ABRIL

- Dijous 30 a les 18h: *Els malalts i els ferits en les guerres medievals*
Lloc: Aula A-5 de la Facultat de Lletres (Pl. Ferrer i Mora)
Ponent: Lluís Cifuentes (Professor del Departament de Filologia Catalana de la UB)

MAIG

- Dijous 7 a les 13:30h: *La imatge de les guerres avui. Del fotoperiodisme a la imatge del Youtube.*
Lloc: Aula A-8 de la Facultat de Lletres (Pl. Ferrer i Mora)
Ponent: Àngel Quintana (Doctor en Història del Cinema, UdG)
- Dimecres 13 a les 12h: *La guerra a la novel·la catalana contemporània: de "l'Orfeneta de Menargues" d'Antoni de Bofarull a "Quanta, Quanta guerra..." de Mercè Rodoreda*
Lloc: Aula A-6 de la Facultat de Lletres (Pl. Ferrer i Mora)
Ponent: Margarida Casacuberta (Doctora en Literatura Catalana Contemporània, UdG)

ORGANITZA:

INSCRIPCIONS: Per inscriure's cal enviar un e-mail a lligams@gmail.com indicant nom i cognoms, DNI, nivell d'estudi i universitat.

NOTA: Aquells estudiants prèviament inscrits en aquest seminari podran demanar la convalidació d'1 crèdit de lliure elecció si assisteixen com a mínim al 80% de les conferències.

COORDINACIÓ: Xavier Bosch, Pere Joan Casellas, Lluís Company, Oriol de Batlle, Ricard Espósito, Andrea Ferrer i Jordi Esteve Rubis.
DISSENY: Pere Joan Casellas

Cartell del seminari sobre les guerres

Disseny: P.J. Casellas

exagerar la rapidesa i profunditat dels canvis : fins i tot el propi Napoleó no tan sols s'aprofità de les formes organitzatives revolucionàries i hi conferí la centralitat del comandament i el “geni” militar, sinó que també va recórrer a formes pròpies o heretades de l'antic règim.

El dijous 7 de maig va tenir lloc la penúltima conferència intitulada *La imatge de les guerres avui. Del fotoperiodisme a les imatges*

del Youtube impartida pel doctor en Història del Cinema Àngel Quintana (UdG). Durant la Gran Guerra el cinema mut permetia veure imatges de les victòries i les desfilades, però no es mostrava l'horror de la guerra. A la II Guerra Mundial aparegueren els noticiaris i, alhora, les pel·lícules de propaganda. Però no fou fins al conflicte del Vietnam que la televisió retransmeté en directe imatges dels camps de batalla. A la primera Guerra del Golf s'arriba a la utopia de la informació, és a dir, notícies 24 hores tots els dies a l'any. L'11 de gener de 1991 els mitjans de comunicació entraren en estat de psico-sis dient que el món entrava en guerra. Els espectadors miraven programes oficials cada nit. En contraposició a les imatges mostrades a la Guerra del Vietnam, les de la Guerra del Golf tan sols es mostraren radars, míssils, etc. Per contra, s'evitaren les escenes amb ferits, morts, i sofriment en general. Una altra innovació va aparèixer amb les guerres dels Balcans, on els relats personals prengueren protagonisme. És, però, durant la recent Guerra de l'Iraq quan la revolució de la xarxa, Internet, entra en escena: un mitjà d'informació que

pot esquivar la censura. A més a més, sobre els canals convencionals, l'hegemonia de la CNN s'ha vist qüestionada per Al-Jazira.

El dimecres 13 de maig es tancà el seminari de Lligams amb la conferència oferta per Margarida Casacuberta, doctora en Literatura Catalana Contemporània de la UdG, amb el títol de *La guerra a la literatura catalana: de l'Orfeneta de Menargues o Catalunya agonitzant d'Antoni de Bofarull (1862) a Quanta, quanta guerra... de Mercè Rodoreda (1980)*. Els Jocs Florals se celebraren per primera vegada al 1859, amb el lema "pàtria, fe i amor" els poetes s'expressaven en català i tractaven el tema de la guerra de forma èpica. La literatura catalana del segle XIX, doncs, s'inicià amb una mitificació del passat bèl·lic. La ponent oferí distints textos de Bofarull, Verdguer, Vayreda, Rodoreda, entre d'altres, per traçar una lectura transversal de la guerra en la literatura catalana: de la mitificació i el romanticisme al realisme de la Guerra Civil.

Andrea Ferrer i Welsch
Màster d'iniciació a la recerca en Humanitats

PONENCIA 1: Ibers i romans al nord-est d'Hispania. Una mostra puntual de la guerra antiga
(Josep Maria Nolla Brufau. Catedràtic d'Història Antiga de la Universitat de Girona)

La conquesta, per part de Roma, del territori de l'actual Catalunya on habitaven diversos *populi* ibers resulta, en molts aspectes, un paradigma de la guerra a l'antiguitat, mancat, potser, d'episodis extrems que, tanmateix, són presents una i altra vegada.

Convé recordar que la conquesta de la península Ibèrica s'inicia indirectament com una operació militarment intel·ligent i efectiva d'atacar les bases econòmiques i humanes on s'havia de sustentar l'èxit de la invasió d'Itàlia per l'eficax exèrcit d'Anníbal.

No va ser una casualitat, ans al contrari, que Gneu Corneli Escipió desembarqués l'estiu del 218 aC a *Emporion*. En una expedició d'aquelles característiques era determinant fer servir una base sòlida, ben dotada i fidel aliada. La vella ciutat focea acomplia amb escreix les condicions desitjades. El desplaçament ràpid cap al sud, a través del camí d'Hèracles, fins a Tarragona són una prova evident de l'actuació efectiva i eficaç dels emporitans per aplanar el camí, per fer entrar en l'aliança de Roma una part significativa dels *populi* d'aquest territori. La batalla i conquesta de

Cese, significaria el primer acte bèl·lic d'aquest episodi. Un cop establerts a *Tarraco*, que a partir d'aleshores esdevingué la plataforma d'actuació de la república contra els interessos cartaginesos a *Hispania*, les tropes romanes entraren en contacte amb altres *populi* ibèrics aliats dels cartaginesos amb els quals hagueren de combatre. A l'hivern del 218-217 aC, els romans i els seus aliats combateren els ilergets i els ausetans per pacificar i assegurar el flanc occidental del territori que controlaven.

L'arribada el 209 aC. de Publi Corneli Escipió, el futur Africà, significà un tomb radical en la sort de la guerra. La inesperada i brillant conquesta de la capital púnica, *Carthago Nova*, les grans victòries d'*Ilipa* i *Baecula* i la rendició de *Gadir* (206 aC), van posar punt i final a aquesta fase, determinant, de la guerra que finalitzaria el 202 aC a Zama. El jove Escipió va saber fer-se seus una part important dels antics aliats ibèrics dels púnics, entre els quals els ilergets comandats per Indíbil i Mandoni que lluitaren a les ordres del jove magistrat.

Tanmateix, la relació personal d'aquests cabdills amb *l'imperator* va significar que, en creure'l mort, res impedia lluitar contra Roma. Més tard, en retornar Escipió cap a Roma, es reproduí novament la situació, aquest cop amb conseqüències nefastes per als capitosts i per al seu poble.

La decisió de romandre a *Hispania* ben clarament mostrada quan el 197 aC el senat determinà la creació de dues províncies va fer esclatar una revolta general que, a la llarga, exigí l'enviament d'un dels dos còsols, M. Porci Cató, home d'extraordinari prestigi per redreçar una situació complicada.

Una altra vegada, *Emporion* esdevenia el punt de partida d'una gran operació bèl·lica. Amb la protecció de la ciutat i fent servir el seu port, el còsol pogué desembarcar, preparar el campament i dissenyar la campanya en un territori hostil, amb l'exèrcit enemic en les proximitats. Abans, però, de ruta cap a Empúries i per assegurar l'extrem septentrional del golf, ocupà el *castellum* de *Rhode*, en mans dels revoltats. Podem deduir el paper antiromà de la *polis* a partir de les conseqüències: la pèrdua de l'autonomia i el lliurament a *Emporion*.

Durant aquestes operacions es produí un fet paradigmàtic que explica moltes coses i la duresa de la repressió romana. En efecte, una delegació dels ilergets, amb el fill del *regulus* al capdavant, visità el magistrat en el seu campament per suplicar-li ajuda militar immediata atès que, essent els únics entre els ibers fidels a Roma, eren pressionats pels veïns fins al punt de veure's obligats a trencar els pactes si no rebien ajuda. El record d'uns fets ocorreguts deu anys abans, la duresa ben present de Roma era suficient per mantenir-los, malgrat tot, fidels.

Cató aconseguí el que volia: vèncer en combat a camp obert els rebels de manera contundent i frenar els seus homes en el moment del campí qui pugui, deixant que cerquessin refugi on poguessin i, sobretot, valoressin la contundència de la derrota però, també, la magnanimitat del vencedor.

El còsol mostrà, en aquest moment, la seva gran capacitat política, que es basà, pensem, més en un càlcul efectiu de la situació que no pas en la pietat devers el vençut. En altres moments la derrota hauria significat la mort i l'esclavatge per a una part important de la població. L'assalt i destrucció dels *oppida* i el saqueig sistemàtic. Era millor ser condescendent, proposar la pau sense condicions, reestructurar el país i permetre que continués funcionant.

Convé recordar que mai més, deixant de banda territoris muntanyosos i llunyans, els ibers del que és actualment Catalunya intentaren revoltar-se contra Roma. Hi tornà a haver combats i guerres de més o menys abast on combateren els habitants d'aquesta terra però eren lluites entre faccions romanes, guerres civils en les quals els ibers combatien en un o altre bàndol. No oblidéssim pas la gran paradoxa que la guerra va ser un dels vehicles més efectius de romanització.

PONENCIA 2: Els malalts i els ferits en les guerres medievals (Lluís Cifuentes Comamala, Professor del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona)

Al'Europa feudal, la guerra era una conjuntura freqüent, gairebé una realitat quotidiana. L'exportació de la violència als seus límits exteriors en forma de croades no la va fer menys present i pròxima. Les croades, de fet, amb el contacte que van permetre amb bizantins i musulmans i amb els gravíssims problemes sanitaris que van comportar, incitaren uns canvis pel que fa a l'assistència sanitària als combatents que, a poc a poc, gràcies a una conjuntura social i mèdica receptiva, es van anar difonent per l'Occident europeu.

A partir del tombant del segle XIII al XIV, l'Europa medieval va veure sorgir, entre altres novetats, la preocupació pels ferits en la guerra i la creació d'un sistema organitzat d'assistència. Europa recuperava antigues tradicions que havien estat vigents en la civilització grecoromana, i que continuaven vives entre els bizantins i els àrabs. Era una recuperació, però, que bevia en un procés social propi, que s'enriquia amb el contacte amb aquestes dues grans civilitzacions, sobretot l'arabomusulmana.

Però fins a finals del segle XIII l'assistència sanitària que els combatents podien esperar durant i després de la batalla tenia

ben poc d'organitzada i menys encara d'eficient i instruïda. Els monarques i altres caps militars destacats podien comptar amb els propis metges a sou, habitualment els de cirurgia. L'assistència sanitària que aquests metges prestaven es limitava als seus patrons i, com a molt, als membres de l'elit. Entre la milícia reclutada la presència d'altres individus que practicaven l'ofici quirúrgic —cirurgians i molt sovint simples barbers— no era estranya, encara que més o menys escadussera i gairebé sempre a títol personal, no estimulada pels organitzadors o comandants de l'exèrcit, i els soldats havien de pagar-se els serveis d'aquests cirurgians quan els necessitaven. A part d'això, sovint podien comptar també amb l'assistència de frares i de dones.

L'Occident europeu va veure canviar aquest panorama al llarg del segle XIII. Al tombant del segle XIII al XIV és perceptible l'aparició d'un sistema organitzat d'assistència en la guerra, que a partir d'aquell moment aniria esdevenint la norma. Des d'aleshores, l'assistència mèdica ja no seria privilegi de les elits sinó cada vegada més patrimoni de la col·lectivitat. Aquest canvi era conseqüència de l'aparició, als països de l'arc mediterrani nord-occidental, d'un nou sistema mèdic fonamentat en una medicina racional —representada pel galenisme—, en la institució universitària i en el model de metge que n'emanava, en virtut del qual es forçà a poc a poc els que quedaven fora d'aquest model a aproximar-s'hi superant exàmens i obtenint llicències per

practicar.

Les milícies comunals italianes i flamenques contractaven cirurgians per assistir els seus combatents ja a la primera meitat del segle XIII. Des de finals d'aquell mateix segle els monarques anaven a la guerra acompanyats d'un cert nombre d'individus amb comeses sanitàries sobre els humans i sobre els animals (físics, cirurgians, barbers, apotecaris i menescals) i l'abast social de la seva pràctica a poc a poc es va anar ampliant, alhora que se'n va anar regulant el reclutament i les funcions.

Per als cirurgians, la guerra ha estat, històricament, la conjuntura més delicada, però també la més eficient, on exhibir i millorar la tècnica i el valor del saber. En aquella nova societat baixmedieval més mentalitzada a favor d'una medicina regulada i amb garanties, que exigia que la salut fos cada vegada més patrimoni de la col·lectivitat i no de les minories de l'elit, sorgiren escoles de cirurgia, es redactaren tractats acadèmics llatins que inscrivien la cirurgia en la medicina galènica que, per iniciativa d'alguns cirurgians, aviat es traduïrien a les llengües parlades (també al català), i es revolucionà a poc a poc l'assistència sanitària que podien prestar aquests pràctics (els únics a l'abast per a la majoria de la població) tant en la vida civil com en la militar. Tant l'art com la literatura o la historiografia es van fer ressò d'aquests canvis nascuts en plena edat mitjana i que tindrien un gran desenvolupament en els segles següents.

PONENCIA 3: *La irregularitat en la guerra moderna (Lluís Roura i Aulinas. Catedràtic d'Història Moderna de la Universitat Autònoma de Barcelona)*

Al'època moderna la consideració de la guerra com un "art" (és a dir, com una realitat capaç d'establir un sistema i un coneixement amb unes regles pròpies) va experimentar un notable impuls; alhora que per a les monarquies absolutes la guerra i els exèrcits regulars esdevenien un factor essencial tant per a la seva formació com sobretot per a les seves pretensions polítiques. I tanmateix, al llarg de l'època moderna s'era molt lluny d'una progressiva homogeneïtzació, especialització i professionalització pel que fa referència als exèrcits i a la guerra.

Tampoc sembla gaire adequat parlar de "revolució militar" en relació amb l'evolució de la guerra en els segles XVI, XVII i XVIII, tot i que no es pot parlar d'immobilisme. Les dificultats per impulsar un nou concepte de la guerra i els problemes per formar i obtenir l'esperada eficàcia d'uns exèrcits regulars en els quals el més important era el nombre d'homes armats que es podien mobilitzar, va fer que mai quedessin relegades a un paper secundari les formacions i estratègies irregulars en la lluita armada (tant les que podien derivar de les partides de delinqüents, com les que es corresponien a formacions armades pròpies de la tradi-

ció local o dels diferents territoris que integraven una mateixa monarquia).

Tan sols en el marc de la Revolució Francesa es va anticipar una autèntica ruptura tant entorn de la concepció de la guerra com de l'exèrcit. Una vegada més les transformacions relatives a la guerra es corresponien amb les transformacions de fons de la societat.

Les conjuntures excepcionals, com la situació de guerra i revolució viscuda a França o, en un grau menor, a la península Ibèrica durant la Guerra del Francès, esdevingueren moments clau en aquest procés; però tanmateix, sense canvis sobtats ni espectaculars. En contra del que se sol pensar tampoc els canvis sobtats i profunds van ser el tret més destacat en els exèrcits napoleònics. En efecte, el mèrit de Napoleó no va ser tant el d'"inventar" un nou model d'exèrcit (o de guerra), sinó més aviat la seva capacitat d'imposar una unitat i centralitat de comandament inaudites; així com el seu propi geni a l'hora de prendre decisions i de treure profit tant de les formes organitzatives i estratègiques pròpies de l'absolutisme, com d'algunes de les que havia après de la revolució.